

ÇEVRE EĞİTİMİ VE AİLE

ENVIROMENTAL EDUCATION AND FAMILY

Prof. Dr. Şükran ŞAFAK
Yrd. Doç. Dr. Sibel ERKAL
Hacettepe Üniversitesi
Ev Ekonomisi Yüksekokulu
Ev İdaresi ve Aile Ekonomisi Bölümü

ÖZET

İnsanın yaşadığı çevre koşulları sürekli değişmekte ve beraberinde yeni sorunları da getirmektedir. Endüstrileşmenin toplumların ekonomik ve toplumsal yapısını, alışkanlıklarını ve davranışlarını değiştirdiği bir gerçektir. Birey, aile, toplum ve çevre arasındaki ilişki koşullara göre değişmektedir. Genellikle insan, çevresi ile uyum içinde belli bir dengenin sağlanması ile yaşamını sürdürür. Ancak bazı durumlarda bu denge bozulur. İnsanın çevresi ile olan ilişkisi devamlı değişmekte, bu nedenle de sürekli bir denetim istemektedir.

Son yıllara kadar pek çok doğal kaynak tükenmeyen kaynaklar olarak düşünülürken 20. yüzyılda çevremizin büyük tehditler altında olduğu fark edilmeye başlamıştır. Çevre bilinci çevreyi koruyucu, çevre kirliliğini önleyici çalışmalar için önemli bir koşul olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Buna tüm toplumun katılımı gerekir. Birey ve ailenin tek tek katılımı olmadıkça, yanlış alışkanlıklar değiştirilmedikçe sorunların çözülmesi güçtür. Çevresine sorumluluk duyan kişi, günlük yaşantısında üretirken veya tüketirken çevreye en az olumsuz yol ve yöntemi seçen kişidir. Çevrenin bazı ihtiyaçları karşılamak için akılcı kullanılması, yanlış kullanmanın doğurduğu tüketim ve kirliliğin önlenmesi için çevre eğitimi gereklidir.

ABSTRACT

Conditions of the environment in which mankind lives change continually and bring new problems with them. It is a reality that industrialism alters economic and social status, and habits and behaviour of communities. The relationship between the individual, family, society and environment changes depending on the conditions. In general, man continues his life by providing a particular balance in harmony with his environment. However, in some cases the balance fails. The relationship of man with his environment constantly changes and, therefore, needs to be controlled continually.

Although until recent years, many resources have been considered unlimited, in the twentieth century people began to be aware of the fact that our environment is subject to serious threats. Environmental consciousness is an important condition for the studies aiming at protecting the environment and preventing pollution; however, it is not adequate by itself. It necessitates participation of all the community. It is difficult to solve the problems unless participation of both the individual and the family is provided and wrong habits are changed. A person who feels responsible for his environment chooses options which are less harmful to the environment while he produces or consumes in his daily life. Environmental education is necessary in order to make use of the environment in a reasonable way to meet some needs, and to prevent consumption and pollution caused by inappropriate use of the environment.

GİRİŞ

Günümüzde hızla gelişen ve değişen bir dünyada hepimizin hedefi ülkemizin kalkınması ve yaşama düzeyi yüksek olan bir toplum olma yolunda hızla ilerlemek olmalıdır (Dinçerler, 1991: 13-15).

Dünya nüfusu artmakta fakat nüfusa yetecek doğal kaynaklar aynı oranda artmamakta, sınırlı kalmakta hatta yok olmaktadır. İnsanı anlayabilmek, hastalık ve sağlığını değerlendirebilmek için onu çevresi ile bir bütün olarak kavrayabilmek ve çevre ile arasında olan etkileşimi anlamak ve bilmek gerekir. Doğada canlıların kendi aralarında ve fiziksel çevreyle olan ilişkileri, canlıların sağlıklı gelişmelerine olanak veriyorsa ekolojik denge sağlanmış olur. Ekolojik dengeyi oluşturan canlı ve cansız varlıklar zincirinin halkalarından biri veya birkaçında olabilecek bir kopma, zincirin tümünü etkiler. Bu halkalardan biri olan insanın ekolojik dengeyi bozan faaliyetlerde bulunması çevre sorunlarını ortaya çıkaran etkenlerin başında gelir (Ahacı, 1991: 13; Nazlıoğlu, 1991:99- 111; Eraydın, 1990; Fişek, 1969:20-22).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda insan sağlığını ve doğal dengesini koruyarak sürekli bir kalkınmaya olanak verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek kuşaklara, insana yakışır bir doğal fiziksel ve sosyal çevre bırakmak temel ilke olarak belirlenmiştir. (DPT; 1989).

İnsanın yaşadığı çevre koşulları sürekli değişmekte ve beraberinde yeni sorunları da getirmektedir. Endüstrileşmenin toplumların ekonomik ve toplumsal yapısını, alışkanlıklarını ve davranışlarını değiştirdiği bir gerçektir. Gelişmekte olan ülkelerde hızlı kentleşme sonucu oluşan atık ve çöp miktarındaki artış, istenmeyen sonuçlara neden olmaktadır (Ahacı, 1991; Kozak, 1991: 35-39).

Birey, aile, toplum ve çevre arasındaki ilişki koşullara göre değişmektedir. Genellikle insan çevresi ile uyum içinde belli bir dengenin sağlanması ile yaşamını sürdürür. Ancak bazı durumlarda bu denge bozulur. İnsanın çevresi ile olan ilişkisi devamlı değişmekte bu nedenle de sürekli bir denetim istemektedir. Teknolojideki hızlı ilerlemeler, sanayileşme, nüfus artışı, kentleşme ve çevre sorunları toplum yapısını da değiştirmekte, bu değişiklikler toplumun en önemli ünitesi olan aileyi etkilemektedir. Çevre ile aile arasında sürekli bir etkileşim söz konusudur (Cerit, 1984:2; Fişek, 1969).

Aile, bireyin topluma hazırlandığı, sosyalleşmenin başladığı ilk yerdir. Çocuğun gelişmesinde aile sadece onun gelişmesini yönlendirmekle kalmaz, aile içi ve dışı davranışlarda yönlendirici rol oynar. Dengeli bir

aile yaşamının devam ettirilmesi için özellikle çocukların kişilik sahibi, özgür düşünceli, topluma yararlı bireyler olarak yetiştirilmesi, üretime etkin biçimde katılarak ülke kalkınmasında çevreyi göz ardı etmeden sürdürmesi önemlidir. Çevrecilik gelecek kuşaklara yöneliktir. Onlara olan sorumluluğun bilinmesi gerekir (Nazlıoğlu, 1991: 99-111).

Son yıllara kadar pek çok doğal kaynak tükenmeyen kaynaklar olarak düşünülürken, 20. yüzyılda çevremizin büyük tehditler altında olduğu fark edilmeye başlamıştır. Çevre bilinci çevreyi koruyucu, çevre kirliliğini önleyici çalışmalar için önemli bir koşul olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Buna tüm toplumun katılımı gerekir. Birey ve ailenin tek tek katılımı olmadıkça, yanlış alışkanlıklar değiştirilmedikçe sorunların çözülmesi güçtür. Çevresine sorumluluk duyan kişi günlük yaşantısında üretirken veya tüketirken çevreye en az olumsuz yol ve yöntemi seçen kişidir. Çevrenin bazı ihtiyaçları karşılamak için akılcı kullanılması, yanlış kullanmanın doğurduğu tüketim ve kirliliğin önlenmesi için çevre eğitimi gereklidir (Ünlü, 1992:8-9; Nazlıoğlu, 1991: 99-111).

Aile, okul ve yakın çevre, çevre eğitimi sağlamada üç temel unsurdur. Çevre eğitimi çocuğa ailede başlatılır, yakın çevresi ve okulda da geliştirilir. Çevre eğitiminin gerekliliği 1970'li yıllardan beri önem kazanmaya başlayan bir konudur. Nitekim 1972 yılında Stockholm'de yapılan Çevre Konferansı'nda dikkatler çevre eğitimine çekilmiştir. 1970'li yıllardan beri birçok ülkede pilot projeler geliştirilmiş ve çevre eğitimine bazı görüşler getirilmiştir. 1975'te Belgrad Toplantısı'nda bu eğitimin ömür boyu disiplinlerarası bir süreç olması gerektiğine, problemleri önlemek ve çözmek için her bireyin aktif katılım gerekliliği ve bölgesel farklılığı göz ardı etmeksizin her türlü büyüme ve gelişmenin çevre açısından değerlendirilmesine karar verilmiştir. 1977 yılında Tiflis'te yapılan benzer toplantıda ise çevreye karşı duyarlı ve bilgi sahibi olunması, problemlerin çözümü için deneyim geliştirmede insanın rolünü anlamaya yönelik kararlar alınmıştır (Fegebank, 1990: 185-191).

Almanya'da 1970'li yılların sonlarından beri her aşamadaki okullarda bu eğitim verilmeye başlamış, disiplinlerarası çalışmalar geliştirilerek ev ekonomisi ile çevre eğitiminin entegrasyonu vurgulanmıştır (Fegebank, 1990: 185-191). Ülkemizde de çevre eğitimi üzerinde özellikle 1980'li yıllarda durulmaya başlanmıştır. Çevre eğitimi ev ekonomisinin konu alanlarından birini oluşturmakta, gerek yaygın gerekse örgün eğitim yoluyla birey, aile ve topluma ulaşmaya çalışmaktadır. Çevre eğitimi, birey ve ailenin ve

dolayısıyla toplumun çevre bilinci kazanmasında, bugün ve geleceğin sorunlarını çözüme kararlılıkla eylemde bulunmak için bilgi, beceri ve deneyim kazanacakları bir eğitim olmalıdır. Bu eğitim ve bilinçlendirme süreci, organize edilmesi gereken sürekli bir toplumsal etkinliktir. (Nazlıoğlu, 1991:99-111).

Çevredeki kaynakları tüketen bireyin, bu çevreyi yaratmadaki payı oldukça önemlidir. Bugün bireysel tüketimin neden olduğu atıklar çevreyi kirletmektedir. Toplumdaki her birey ve ailenin tüketim zorunluluğu dikkate alındığında, satın alma, kullanma ve atma konusundaki karar ve davranışların çevre korunmasında ve kirletilmesinde rolü tartışılmazdır. Çevre eğitimi ailede başlar, okul ve yakın çevrede yeni öğeler kazanır. Çocuklar çoğu deneyimlerini aile içinde oyun oynarken edinirler. Çocuğun doğayla ve yakın çevresiyle olan ilişkileri bu dönemde başlar. Özellikle 11-19 yaş döneminde yeni fikirleri benimsemesi daha kolay olmaktadır. Bu nedenle belli dönemlerde aile bireylerine "ekolojik sorumluluk" kazandırılmalıdır. Bu sorumluluğun kazandırılması ev ekonomisinin amaçlarından biridir. Eko-sistemin aksine kolektif çevre değişik ekono-sistemlerin birbirini etkilediği alanlardır. Sistemin yapısı bu ilişkilerle belirlenir. Nitelik, nicelik ve sıklık sistemin davranışlarının bir sonucudur. Bu nedenle yeni girdi ve çıktılarla alt sistemler kurmak mümkündür. Alt sistemler; sağlık, beslenme, temizlik vb. gibi bir çatı oluştururlar. Bu çatı içinde aile daima çevre için aktif üretici veya pasif katılımcıdır (Bayraktar, 1994:5; Fegebank, 1990:185-191).

Evle ilgili çeşitli faaliyetleri ekolojik düşüncenin dışında düşünmemek gerekir. Evle ilgili kararları oluşturmada çevre ile entegrasyonu göz ardı etmemelidir.

Yapılan araştırmalar, son yıllarda tüketicinin çevre ile ilgili konulara gösterdiği duyarlılığın arttığını ve alışverişlerinde sadece kendi isteklerini değil çevre sağlığını da düşündüğünü göstermektedir. Depozito uygulaması olmadığı takdirde hiçbir maddenin %40'ın üstünde geriye dönmediğini göstermiştir. Reklam

kampanyaları ile bilinçlendirmenin kısa vadeli çözümler getirdiği kampanyaların sona ermesiyle tüketicinin eskisi gibi davrandığı saptanmıştır. İsveç'te yapılan bir düzenleme ile alüminyum içecek kaplarına depozito konmuş, böylelikle %80 geriye dönüş sağlanmıştır (Bayraktar, 1994:5).

Ailenin çevre ile ilgili olarak üzerinde durması gereken hususlardan bazıları şunlardır:

- Kâğıt, plastik, pet, cam, pil ayrı toplanmalı, bu konuda önderlik edilmelidir.

- Bu tür malzemeden yapılan ambalajlar daha az tercih edilmeli, geri dönüşebilir ve doğa dostu malzeme seçilmelidir.

- Her türlü deterjan yeterli ölçüde kullanılmalı, daha fazla kullanıldığında ekonomik açıdan zararın yanı sıra çevrenin kirleneceği unutulmamalıdır.

- Su gereksiz tüketilmemeli, daha az kullanma olanağı varsa bu değerlendirilmelidir.

- Daha az elektrik enerjisi kullanılmalıdır.

- Kullanılmış piller ayrı toplanmalı, çocuklara oynamaları için verilmemelidir. Pillerin nikel ve kadmiyum gibi kimyasal maddeler içerdiği unutulmamalı, doldurulabilir piller tercih edilmelidir.

- Hava kirliliğini artırmamak için seçilen yakıt ve yakma tipine dikkat edilmelidir.

- Konuyla ilgili kampanyalara karşı duyarlı olunmalı, katılmalı ve çevreye karşı uyarıcı olmalıdır.

- Konuttaki görüntüyü önlemek için yüksek sesle konuşulmamalı, ev eşyalarını sürüklememeli ve gürültülü araç kullanılmamalıdır.

- Markasız, etiketsiz plastik malzemeler kullanılmamalıdır.

- Kullanılan araç-gereç ve eşyaları seçerken sadece estetik kriter göz önünde bulundurulmamalıdır (Ünlü, 1992:8-9).

KAYNAKÇA

- Ahacı, R. (1991) *Hava Kirliliği ve İnsan Sağlığı*, Çevre ve İnsan, Cilt 5:13.
- Bayraktar, M. (1994) *Tüketici Kararları ve Çevre*, Tüketici Bülteni, Haziran 7; 71.
- Cerit, S. (1984) *Nüfus ve Çevre İlişkilerine Bir Bakış*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt; 2;2.
- Dinçerler, V. (1991) *Çevre ve İnsan Sempozyumu*. Çevre ve İnsan 5; 13.
- Eraydın, A. (1990) *Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentsel Gelişimin Çevresel Boyutları, 2000'li Yıllara Doğru Çevre ve Kalkınma*, Ankara, 28-31 Mayıs.
- Fegebank, B. (1990) *Environmental Education; a Task for Home Economist*, Journal of Consumer Studies and Home Economics, Vol: 14; 185-191.
- Fişek; N. (1969) *Sağlık Yönünden İnsan ve Çevresi*, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Toplum Hekimliği Enstitüsü Dönem I Ders Notları.
- Kozak, M. (1991) *Ekonomik Kalkınma ve Çevre Duyarlılığı*, Standard, Cilt 32; 380: 35-39.
- Nazlıoğlu, M. (1991) *Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Kadın ve Çevre*, Sürdürülebilir Kalkınma El Kitabı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara.
- Ünlü, H. (1992) *Çevre Bilinci Halkın Katılımı*, Çevre Koruma 20. Yıl Özel Sayısı, S:8.
- _____ (1989) *Çevre ve Yerleşme Çevre Sorunları*, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı DPT; 2174, Ankara.